

Формування професійної готовності менеджера освітньої галузі в умовах магістратури



Марія ТОВСТЯК,

аспірант кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У стратегічних документах розвитку освіти України визначено значущі цілі найближчого десятиліття: підвищення доступності якісної освіти для громадян нашої держави відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожної людини і забезпечення її особистісного розвитку згідно з індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя [7]. Їх досягнення пов'язане із забезпеченням вітчизняної системи освіти висококваліфікованими управлінськими кадрами, підготовленими відповідно до прогресивних вітчизняних та світових тенденцій. Адже саме професіоналізм управлінця, його компетентність як менеджера вважається основною умовою успішного функціонування освітньої галузі на всіх її рівнях.

За досить нетривалий термін з кінця ХХ – до початку ХХІ століття у вітчизняній науці сформувався потужний дослідницький напрям у сфері освітнього менеджменту. Поряд із збереженням і осмисленням управлінського досвіду минулих десятиліть (О.Захаренка, І.Зязюна, А.Макаренка, В.Сухомлинського, І.Ткаченка та ін.) напрацьовано розробки, в яких враховуються виклики часу і перспективи розвитку вітчизняної освіти та суспільства в цілому. Здобули визнання дослідження М.Гриньової, Г.Закорченкої, Г.Ельникової, Л.Карамушки, Н.Коломинського, С.Корольок, О.Мармази, В.Маслова, М.Михайліченка, Н.Мойсеюк, В.Пикельної, М.Приходька, Т.Сорочан, В.Шаркунової, де здійснено науковий аналіз освітнього менеджменту, розкрито вимоги до нього в контексті вітчизняних реалій. На часі – напрацювання ідей щодо практичних аспектів формування професійної готовності керівника освітньої галузі, що й зумовило **мету** нашої статті – актуалізувати проблеми формування професійної готовності освітнього менеджера в магістратурі з управління навчальним закладом, що визначають специфіку організації її навчального процесу.

Готовність фахівця до виконання професійної діяльності в контексті сучасних вимог розглядаємо як поєднання змістового, мотиваційного та процесуального складників, на основі якого постає ще один – акмеологічний. Його розуміємо як особистісно-професійне утворення, що характеризується наявністю у суб'єкта цілеспрямованих зусиль щодо саморозвитку професійно значущих особистісних якостей. Його стимулювання і науково

обґрунтоване коригування вважаємо головною умовою підготовки конкурентоспроможного менеджера освіти у вищому навчальному закладі, оскільки саме він забезпечує особистісні основи професійного зростання у практичній діяльності, міцність і динамічність результатів професійної освіти.

Успішна діяльність менеджера неможлива без такого саморозвитку, що гарантує необхідні для ефективного управління постійне переосмислення, вдосконалення, оновлення. Проте це спостерігається за умов, що обрана професія набуває усвідомленої цінності, розглядається основою особистісної самореалізації і конкретизується у певних досягненнях, суголосних мотивах, що спонукали людину обрати цей професійний шлях. Такими мотивами І.Іванова вважає: *творчі* (у статусі керівника активніша участь у досягненні цілей системи, поліпшенні її діяльності; використання суспільної значущості посади для втілення своїх потенційних здібностей); *економічні* (прагнення до отримання більшої кількості матеріальних благ); *амбіційні* (пов'язані з честолюбством, прагненням до успіху та самоствердження як властивостями, що надихають на великі справи) [2, с. 51].

Ці мотиви магістрантів під час професійної підготовки мають зазнати психолого-педагогічного коригування, внутрішнього узгодження, аби уникнути надмірного домінування кожної з означених груп, при цьому не ігноруючи жодної з них. Суб'єктивна нескоординованість мотивів у майбутньому завадить менеджеру правильно зробити акценти у

професійній діяльності та може призвести до внутрішніх і зовнішніх кризових ситуацій як міжособистісного, так і адміністративно-управлінського характеру. У зв'язку з цим дидактичне забезпечення дисциплін з менеджменту освіти має бути максимально зорієнтованим на індивідуальні аспекти професійної підготовки, а навчальна взаємодія з викладачем – побудована на засадах особистісної відкритості, конструктивної комунікації, фасилітативності педагогічного впливу, поетапного розвитку лідерських якостей у навчальній діяльності тощо.

Така взаємодія під час професійної підготовки майбутнього менеджера покликана забезпечити можливість:

- зіставити його власні можливості й потреби з вимогами обраної професії, дійти обґрунтованого висновку про здатність і послідовне прагнення опанувати її;

- оволодіти основоположними засадами професійної діяльності шляхом опанування теоретичних і практичних основ освітнього менеджменту, насамперед у моделюванні елементів професійної діяльності, з'ясувавши індивідуально прийнятні шляхи розвитку власних умінь і навичок;

- здобути досвід продуктивного професійного спілкування з наставниками та однодумцями і переживання позитивних емоцій, пов'язаних із успішним виконанням професійних завдань різного рівня – як власних, так і здійснених колегами;

- визначити орієнтири і засоби професійного саморозвитку та опанувати способи самовираження і самореалізації.

Ці вимоги покликані сприяти виконанню важливої місії – скоригувати уявлення майбутнього фахівця щодо обраної професії, усунути суперечність між побутовими уявленнями про неї та справжнім змістом діяльності менеджера.

Потреба в уточненні змісту поняття «менеджмент» пов'язана з тим, що, попри значну популярність цього освітнього напрямку, його розуміння не набуло однозначності. За даними анкетування, проведеного серед 245 студентів третього курсу природничого, історичного та фізико-математичного факультетів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (до їхнього ознайомлення з дисциплінами освітнього менеджменту), майже всі вони розглядають поняття «менеджмент» і «управління» як позначення одного й того самого явища.

Українська дослідниця А.Охріменко, звертає увагу на тлумачення поняття *management* в Оксфордському словнику англійської мови: спосіб та манера поводження з людьми; влада і мистецтво управління; особливі вміння і навички; орган управління. Вона також зазначає, що вітчизняні теоретики менеджменту розглядають як: а) науку, що інтегрує знання з різноманітних галузей (економіки, математики, соціології, психології та ін.); б) практику управління, накопичений попередніми

поколіннями досвід; в) мистецтво, спрямоване на неординарне перетворення дійсності; г) процес управління; г) орган, апарат управління; д) особлива категорія людей, які виконують в цьому апараті управління специфічні функції [8, с. 11–12]. А.Охріменко наголошує на коректності трактувань: менеджменту в управлінському процесі з огляду на те, що управління – це «цілеспрямований вплив на певний об'єкт з метою зміни його стану або поведінки» [там само, с. 10], та менеджменту як «цілеспрямованого впливу на колектив працівників чи окремих виконавців організації для досягнення поставлених цілей» [там само, с. 11].

Зважаючи на думку А.Охріменко, розглядаємо менеджмент як організаційно-психологічний складник системи управління, що у зв'язку з іншими її складниками враховує й відображає соціальну сутність і роль будь-якої діяльності у виробничій та невиробничій сфері (зокрема, в освітній).

Дослідник Н.Коломінський запропонував визначити цей феномен як усвідомлену взаємодію керівника з іншими людьми – підлеглими, партнерами, своїми керівниками, учнями, батьками, спрямовану на забезпечення їхньої активної скоординованої участі в досягненні поставленої мети [4]. У наведеному міркуванні, хоч і акцентовано на одній із найважливіших властивостей досліджуваного явища – взаємодії, не враховано педагогічний аспект, що пов'язано з виховними результатами чи превентивними діями.

Цю особливість освітнього менеджменту проілюстрував Ш.Амонашвілі у ситуації, коли під час контрольної роботи невстигаючий учень намагається підглядіти у зошит відмінника, а той протриває цьому. Учитель констатує, що його як педагога тривожать обидва учні, хоча формально відмінник абсолютно правий, не дозволяючи однокласникові обманути вчителя і завадити об'єктивному контролю. Але мотиви цього небайдужі вчителю і потребують уточнення, ймовірно – й коригування. Безумовно, освітнє середовище має підпорядковуватися певним нормам, але його формалізація завжди буде нижчою, ніж це властиво середовищам інших професійних сфер, інакше індивідуальний підхід – основа навчання і виховання кожної дитини – у принципі не буде можливим. Отже, цілі і результати в практиці управління освітою є багаторівневими, іноді навіть суперечливими, якщо розглядати їх з різних поглядів, що неминуче, враховуючи неоднорідність взаємозалежних чинників, що детермінують освітню діяльність, зокрема, закономірностей, яким вона підпорядковується.

Об'єктивно основу освітнього менеджменту становлять три групи закономірностей: управління навчальними закладами, що зумовлені впливом систем більш загального рівня; процесу управління як такого; соціально-психологічні особливості управління [6, с. 49–51]. Соціально-психологічні особливості управління В.Маслов розуміє як залежність – розвитку творчої педагогічної діяльності

від ступеня демократизації і рівня професійної свободи; стабільності педагогічних кадрів від індивідуального, диференційованого, гуманістичного підходу до особистості; між задоволенням результатами праці та її об'єктивною оцінкою, своєчасним і систематичним стимулюванням тощо. Прикметно, що перелічені закономірності передбачають не лише управлінський, а й власне педагогічний професіоналізм, що закономірно становить основу управління навчальним закладом, відображаючи соціальний сенс його існування. Тож, визначаючи зміст дисциплін із освітнього менеджменту, враховуємо, що основоположним у підготовці керівника освітнього закладу є формування здатності теоретично розмежовувати та практично інтегрувати адміністративний і психолого-педагогічний складники управління, зважаючи на педагогічну орієнтованість освітнього середовища.

Наголосимо: здатність менеджера до успішної професійної діяльності пов'язана з тим, чи зможе він у період навчання піднятися над рівнем механічного опанування знань, умінь і навичок і психологічно зануритися в процес управління як його повноцінний суб'єкт.

Сучасні науковці обґрунтували досить високі й різноаспектні вимоги до менеджера освіти, затребуваного в Україні; наполягають на формуванні в нього властивостей «науковця, творчої, яскравої, духовно гармонійно розвиненої особистості, лідера, генератора управлінських і педагогічних ідей, який би володів професійною культурою, управлінською майстерністю і різноманітними управлінськими проектними та педагогічними технологіями, здатного повести за собою і вчителів, і дітей, і батьків, і громадськість» [3, с. 27]. З огляду на це, професійну підготовку менеджера освіти розглядаємо як систему, що інтегрує такі напрями впливу на його особистість як: освітньо-філософський, професійно-змістовий та соціально-психологічний. Відповідно, готовність майбутнього керівника навчального закладу до здійснення управлінських функцій має ґрунтуватися насамперед на усвідомленні стратегічних напрямів розвитку вітчизняної освіти, цілісному баченні її перспектив і вмінні екстраполювати її виклики на умови діяльності конкретного навчального закладу, що виявляється в здатності сформувати зміст його діяльності і забезпечити успішну реалізацію цього змісту суб'єктами освітнього процесу.

Система вивчення дисциплін управлінської спрямованості потребує добору форм і методів навчальної взаємодії, що відображають сучасні підходи до освітнього менеджменту. Практика засвідчує, що під час підготовки менеджера навчального закладу найвагомішою проблемою є забезпечення цілісності, інтегрованості цих напрямів, їхнього органічного поєднання у безпосередній управлінській діяльності. Викладання навчальних курсів у магістратурі має бути орієнтованим на формування вмінь і навичок управлінського аналізу, в тому числі

й самоаналізу, здійснюватися на науковій основі, актуалізувати бачення управлінської ситуації як відправної точки для певної множини варіантів розвитку, кожен з яких оцінюватиметься з оперативних (окреслених наявними проблемами і можливостями) і тактичних та стратегічних позицій.

Перспективним для підготовки менеджера освіти вважаємо проектний підхід, що відображається у змістових і процесуальних аспектах підготовки. Адже в умовах перебудови вітчизняної освіти, як слушно зауважує Л.Мартинець, роль директора – це роль індивідуального проектувальника нової системи внутрішкільного управління і водночас організатора роботи зі створення проекту та творця атмосфери, в якій могли нормально працювати б творчі групи [5, с. 11]. При цьому кожен учитель має усвідомлювати себе суб'єктом позитивних змін, як результату управлінського проекту і розвивати в собі необхідні для творчої професійної діяльності риси. Отже, освітній заклад як середовище сучасного і ефективного менеджменту, є успішним управлінським проектом, і кожен педагог – його співтворець. Аби згуртувати колектив як управлінську команду, керівник має бути організатором творчої взаємодії, оволодіти практичними вміннями й навичками у комунікативній сфері, необхідними для лідера, визнаного й авторитетного, гідного наслідування і підтримки.

Широкі можливості для комунікативної підготовки менеджера освітнього закладу надає навчальне моделювання, що може застосовуватися як елементарні, так і комплексні завдання. Елементи навчального моделювання мають акцентувати увагу магістрантів на особливостях управлінської комунікації, розвинути творче бачення управлінських проблем, здатність до їхньої вербалізації, диференціації, з'ясування взаємозв'язків внутрішнього і зовнішнього характеру. Комплексне моделювання спрямоване на відтворення в навчальних умовах значних за обсягом фрагментів управлінської діяльності засобами інтерактивних технологій. При цьому важливим дидактичним ресурсом є аналіз і оцінювання представленої моделі не лише викладачем, а й іншими магістрантами, що розглядаємо як один із значущих чинників їхньої професійної підготовки. Адже, завдяки проведеному опитуванню з'ясувалося, що понад 50 педагогів сільських шкіл Полтавщини вказують на таку основну претензію до керівників своїх навчальних закладів, що стосується функції здійснення контролю, зокрема, вміння конструктивного аналізу діяльності підлеглих. Зазначалися як змістові (зосередження уваги передусім на недоліках роботи, ігнорування системи викладання на тлі спостереження її окремих елементів, невміння виокремити продуктивні елементи досвіду, стандартність порад і рекомендацій тощо), так і організаційні аспекти деструктивного контролю (некоректність формулювань, несприятливе емоційне тло обговорення, порушення його конфіденційності тощо). Як наслідок, відбувалося

напруження стосунків із керівником та колегами, погіршення емоційного стану вчителя, зниження його творчого потенціалу і, насамперед для молодих учителів, прогресування невпевненості в собі, відчуття меншовартості. Тож формування вмінь, необхідних для кваліфікованого аналізу професійних реалій та його продуктивного втілення у взаємодії з колегами, має враховуватися під час організації навчальної діяльності з усіх без винятку курсів.

Важливим засобом інтегрування освітньо-філософського, професійно-змістового та соціально-психологічного аспектів в умовах магістратури є науково-дослідницька діяльність, що становить основу написання кваліфікаційної магістерської роботи. Ключовим моментом у її здійсненні є навчальне стажування на початку другого семестру навчання. Ефективність стажування в цілому та його дослідницької складової забезпечується насамперед попередньою підготовкою магістрантів до цієї форми професійного навчання. Її предметним втіленням є програма стажування, з якою заздалегідь ознайомлюють магістрантів. Вона розробляється з урахуванням вимог усіх навчальних курсів. До програми навчального стажування, чинної для магістратури зі спеціальності «Управління навчальними закладами», в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка включено навчально-дослідницькі завдання, результати яких згодом застосовуються під час вивчення таких курсів, як «Ігрові технології в управлінні навчальним закладом», «Професійна етика менеджера» тощо.

Значущою щодо успішного здійснення цього етапу професійної підготовки майбутнього управлінця є роль керівника магістерського дослідження (чи курсової роботи), який спільно з методистом сприяє активній, ефективній діяльності стажера, акцентує його увагу на важливих моментах роботи, навчає її об'єктивній і глибокій інтерпретації. Педагогічний супровід магістранта має ґрунтуватися на засадах розумної вимогливості та індивідуального підходу, стимулювати його професійний саморозвиток. Прийнята нині система комунікацій шляхом електронних засобів зв'язку дає змогу забезпечувати системну, неперервну взаємодію з магістрантом під час стажування, вчасно виявляти проблеми, акцентувати увагу на значущих моментах життя навчального закладу.

У таких умовах, на думку Ю.Атаманчука, «між викладачем і студентом доцільними є відносини партнерства, де викладач не лише керує процесом навчання, але й допомагає розробляти нові ділові стратегії» [1, с. 21–22]. Це забезпечується й відповідними методами організації навчальної діяльності, серед яких дослідник виокремлює інтерактивні методи як засіб професійного і особистісного розвитку суб'єкта освітнього менеджменту. На підсумковому етапі практики успішно зарекомендували себе, зокрема, звіти магістрантів, що обговорюються в мікрогрупах на чолі з керівниками магістерських досліджень. Обговорення індивідуальних

дослідницьких здобутків сприяє підвищенню рівня теоретичної і практичної підготовки дослідників, розглядається як творчий стимул, забезпечує ефективний зворотний зв'язок із викладачем, що дає йому змогу вдосконалювати безпосередню роботу з магістрантами та розширювати змістові й методичні аспекти подальшої науково-методичної та організаційно-педагогічної діяльності.

Варто звернути увагу ще на один напрям роботи магістратури зі спеціальності «Управління навчальним закладом». Сучасний керівник – це не лише функціонер освітнього простору, а і його повноправний творець, причетний до всіх значущих процесів, що впливають на якість освіти, її інноваційні здобутки. Він повинен не лише отримувати і використовувати нову інформацію, важливу для освітніх процесів, а й продукувати її, мати в перспективі можливість оприлюднити професійні здобутки, як власні, так і очолюваного ним колективу, на належному науково-методичному рівні.

Кафедра педагогічної майстерності та менеджменту ПНПУ імені В.Г. Короленка напрацювала значний досвід розв'язування окресленої проблеми. Як випускова кафедра магістратури з управління навчальними закладами та магістратури з управління проектами, вона є ініціатором і організатором щорічних всеукраїнських науково-практичних семінарів, присвячених актуальним проблемам освітнього менеджменту. Традиційно вони проходять у березні, напередодні роковин від дня народження нашого видатного земляка, випускника Полтавського учительського інституту Антона Семеновича Макаренка, чий управлінський досвід є джерелом творчого пошуку для багатьох поколінь освітніх менеджерів. Магістранти – активні учасники щорічних Каришинських читань, присвячених пам'яті знаного і шанованого освітянами Полтавщини багаторічного очільника природничого факультету Полтавського педінституту Андрія Потаповича Каришина. Вагомим здобутком, вважається збереження зв'язків випускників магістратури університету з його традиційними науковими форумами. Серед матеріалів конференцій збільшується частка науково-дослідницького доробку тих, хто, отримавши в університеті диплом магістра з управління навчальними закладами, успішно працює на відповідній посаді й продовжує своє становлення як сучасного, компетентного, науково орієнтованого керівника.

Отже, узагальнюючи, наголосимо на необхідності для успішного формування професійної готовності менеджера освіти досягнення таких характеристик цього процесу: мотиваційна скоординованість, змістова визначеність і цілісність, інтегрованість теоретичних та практичних набутоків, перспективність зростання професіоналізму в практичній діяльності. Оптимальним шляхом їх досягнення вважаємо актуалізацію засобами аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи внутрішнього потенціалу майбутнього менеджера як суб'єкта особистісно-професійного саморозвитку.

Важливим напрямом подальших досліджень визначаємо розроблення інноваційного навчально-методичного забезпечення підготовки менеджера освітньої сфери в умовах інтеграції України до європейської спільноти, окреслення можливостей творчого осмислення закордонного досвіду та його екстраполяції у вітчизняну освіту.

Література

1. Атаманчук Ю. Управління навчальним закладом у вітчизняній системі освіти / Ю.Атаманчук // Витоки педагогічної майстерності: Зб. наук. праць ПНПУ імені В.Г. Короленка. – Вип. 10. – Полтава, 2012. – С. 19–22.
2. Демчук В.С. Основи освітнього менеджменту / В.С. Демчук. – К.: Ленвіт, 2007. – 263 с.
3. Гриньова М.В. Менеджмент загальноосвітніх навчальних закладів / М.В. Гриньова, Л.В. Малаканова, Г.Ю. Сорочкіна. – Полтава: ПП «Астрая», 2012. – 311 с.
4. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). Автореф. дис. ... д-ра психол. наук 19.00.05 – соціальна психологія / Н.Л. Коломінський. – К.: ЦІППО, 2001. – 40 с.
5. Мартынец Л. Менеджмент організацій: методическое пособие / Лилия Мартынец. – Донецк, 2013. – 142 с.
6. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами / В.І. Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
8. Охріменко А.Г. Основи менеджменту: навч. посібник / А.Г. Охріменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 130 с.

В статье проанализированы проблемы подготовки менеджера образования в условиях магистратуры высшего учебного заведения. Рассмотрены составляющие профессиональной готовности будущего менеджера: мотивационная, содержательная, процессуальная и акмеологическая. Раскрыты пути формирования указанных составляющих в условиях магистратуры, в частности актуализация средствами аудиторной, внеаудиторной и самостоятельной работы внутреннего потенциала будущего менеджера как субъекта личностно-профессионального саморазвития.

Ключевые слова: образование, образовательный менеджмент, магистратура, профессиональная подготовка, профессиональная готовность менеджера образовательной сферы, личностно-профессиональное саморазвитие менеджера образовательной сферы.

Mariya TOVSTIAK

Formation of professional readiness of the manager of the education sector in magistrates

In the article analyzed training requirements for manager education in graduate higher education. We consider the components of professional readiness of the future manager: motivational, informative, procedural and akmeological. Disclosed are a way of formation of these components in the magistracy conditions, in particular by means of updating classroom, extracurricular and independent work of the internal potential future manager as a subject of personal and professional self-development.

Keywords: education, education management, magistracy, professional training, professional preparedness manager of the educational sphere, personal and professional self-development manager of the educational sphere.

Анотації

Марія ТОВСТЯК

Формування професійної готовності менеджера освітньої сфери в умовах магістратури

У статті проаналізовано проблеми підготовки менеджера освіти в умовах магістратури вищого навчального закладу. Розглянуто складники професійної готовності майбутнього менеджера: мотиваційний, змістовий, процесуальний і акмеологічний. Розкрито шляхи формування зазначених складників в умовах магістратури, зокрема, актуалізація засобами аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи внутрішнього потенціалу майбутнього менеджера як суб'єкта особистісно-професійного саморозвитку.

Ключові слова: освіта, освітній менеджмент, магістратура, професійна підготовка, професійна готовність менеджера освітньої сфери, особистісно-професійний саморозвиток менеджера освітньої сфери.

Марія ТОВСТЯК

Формирование профессиональной готовности менеджера образовательной сферы в условиях магистратуры

